

РОЗДІЛ 10 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.645.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.63.54>

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄСПЛ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ НА ПРИКЛАДІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

Асірян С.Р.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри права Європейського Союзу,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77
e-mail: Asiryansyuzanna@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-9503-6203>*

Милоненко Ю.В.,

*студентка I курсу магістратури Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції, Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, 6
1023, м. Харків, вул. Пушкінська, 106;
e-mail: milonenko2016@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-2847-7009>*

Приліпко В.В.,

*студентка I курсу магістратури Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції, Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
61023, м. Харків, вул. Пушкінська, 106
e-mail: vita49999@gmail.com*

Асірян С.Р., Милоненко Ю.В., Приліпко В.В., Проблеми виконання рішень єспл в Україні та шляхи їх подолання на прикладі федеративної республіки німеччина

У статті розглядається історія формування Європейського Союзу, прийняття Європейської конвенції з прав людини. Аналізується механізм захисту основних конвенційних положень, історія та значення його виникнення. Автори прийшли до висновку що спочатку ЄСПЛ являла собою гнучкий каталог загальних прав людини, які в більшості своїй мали декларативний характер, оскільки не передбачали процедуру захисту реалізації матеріальних норм однак в процесі розробки цього документу європейське співтовариство стикнулося із необхідністю забезпечення практичної реалізації конвенційних положень, та надання права на оскарження громадянами порушень їх конвенційних прав. Саме для практичної реалізації захисту конвенційних положень було створено унікальний судовий орган – Європейський суд з прав людини.

Досліджуються основні проблеми щодо виконання рішень ЄСПЛ на міжнародному та національному рівнях. Порівнюється нормативна процедура виконання рішень ЄСПЛ за законодавством Німеччини та України. Аналізуються організаційні, економічні та політичні проблеми виконання рішень ЄСПЛ в Україні, та пропонуються засоби їх подолання.

Авторами статті пропонується внести зміни до ст. 8 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», та скоротити загальний строк тривалості виконавчого провадження щодо рішень ЄСПЛ з трьох до одного місяця, для того аби забезпечити ефективність вико-

нання судового рішення. До того ж варто розробити механізм оперативного виконання заходів загального характеру, який би гарантував виконання конвенційних положень на рівні національного законодавства.

До того ж пропонується введення дисциплінарної та адміністративної відповідальності за невиконання, неналежне виконання чи у будь-який спосіб перешкоджання виконанню рішень ЄСПЛ органами та посадовими особами органів державної влади, а також встановлення обов'язку відшкодування шкоди внаслідок затримання виконання судового рішення. Для того аби забезпечити автономність виконання рішень ЄСПЛ в Україні пропонується створити спеціальний фонд державного бюджету цільовим призначенням якого буде забезпечення виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Ключові слова. Європейський суд з прав людини, виконання судових рішень, Договір про Європейський союз, сатисфакція, Уповноважений з питань Європейського суду з прав людини, контрольний механізм, Європейська конвенція з прав людини.

Asiryany S.R., Milonenko Y.V., Prilipko V.V., Problems of execution of echr decisions in ukraine and ways to overcome them on the example of the federative republic of germany

The article examines the history of the formation of the European Union, the adoption of the European Convention on Human Rights. The mechanism of protection of the main convention provisions, history and significance of its origin are analyzed. The authors conclude that the ECHR was originally a flexible catalog of universal human rights, most of which were declarative in nature, as they did not provide for a procedure to protect the implementation of substantive rules, but in developing this document the European Community the right of citizens to appeal against violations of their convention rights. It is for the practical implementation of the protection of convention provisions that a unique judicial body was created – the European Court of Human Rights. The main problems in the implementation of ECHR decisions at the international and national levels are investigated. The normative procedure of execution of ECtHR decisions under the legislation of Germany and Ukraine is compared.

It is proposed to amend Art. 8 of the Law of Ukraine «On Enforcement of Judgments and Application of the Case Law of the European Court of Human Rights», and to reduce the total duration of enforcement proceedings against ECHR decisions from three to one month in order to ensure effective enforcement of judgments. In addition, a mechanism for the prompt implementation of measures of a general nature should be developed to ensure compliance with the provisions of the Convention at the level of national legislation.

In addition, it is proposed to introduce disciplinary and administrative liability for non-compliance, improper enforcement or in any way obstructing the enforcement of ECHR decisions by public authorities and officials, as well as the establishment of an obligation to compensate for delays in delaying enforcement. In order to ensure the autonomy of the execution of ECtHR decisions in Ukraine, it is proposed to create a special state budget fund whose purpose will be to ensure the execution of decisions of the European Court of Human Rights.

Keywords. European Court of Human Rights, enforcement of judgments, Treaty on European Union, satisfaction, Commissioner for the European Court of Human Rights, control mechanism, European Convention on Human Rights

Актуальність. Підписавши договір про асоціацію із Європейським союзом Україна зобов'язалась дотримуватись та утверджувати цінності Союзу, однією із таких цінностей є дотримання прав людини встановлених ЄКПЛ. Однак останнім часом наша держава має дуже високі показники порушень конвенційних норм і ще більші показники щодо невиконання судових рішень ЄСПЛ. У цьому аспекті дослідження конвенційного захисного механізму, причин та наслідків невиконання рішень ЄСПЛ у національній правовій площині є надзвичайно актуальним.

Постановка проблеми. Виконання рішень ЄСПЛ є одним з основних способів практичної реалізації державою зобов'язань щодо забезпечення реалізації прав людини гарантованих Європейською Конвенцією з прав людини. Україна ратифікувала Конвенцію, однак на сьогодні вона разом із Росією та Туреччиною знаходиться у трійці лідерів держав що не виконують рішення ЄСПЛ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання невиконання рішень ЄСПЛ присвячені праці Дж. Вільямена, Г. Меррілса, серед вітчизняних дослідників слід зазначити Н. В. Камінську, В. А. Завгороднього та ін.

Мета статті. Аналіз формування контрольного механізму Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, та практичної його реалізації. Дослідження специфіки виконання рішень ЄСПЛ у національних правових системах України та Німеччини. Визначення основних проблем у виконанні рішень ЄСПЛ в Україні та внесення пропозицій щодо їх подолання.

Викладення основного матеріалу. Глобалізаційні процеси на території європейського материка ознаменувались утворенням багатьох важливих для усього світу організаційних інституцій, зокрема таких як Єв-

ропейський Союз (далі – ЄС), Рада Європи, Суд Справедливості, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) та ін.. В процесі організаційних перетворень та пам'ятаючи страхи війни європейське співтовариство основним завданням консолідації держав визначило утвердження та забезпечення прав людини. З цією метою у 1950 році Радою Європи було прийнято один із фундаментальних актів у сфері захисту прав людини – Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Цей акт визнається одним із основних засобів гармонізації стандартів прав і свобод людини в Європі.

У преамбулі Конвенції зазначається що уряди європейських держав, що є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, прагнуть зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, що були закріплені у Загальній декларації прав людини та знайшли своє відображення у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [1].

Спочатку ЄКПЛ являла собою гнучкий каталог загальних прав людини, які в більшості своїй мали декларативний характер, оскільки не передбачали процедуру захисту реалізації матеріальних норм однак в процесі розробки цього документу європейське співтовариство стикнулося із необхідністю забезпечення практичної реалізації конвенційних положень, та надання права на оскарження громадянами порушень їх конвенційних прав.

Ідея створення контрольного механізму розглядалася у момент розробки та прийняття ЄКПЛ, «Європейський рух» на Брюссельському саміті у лютому 1949 року запропонував перший проект Європейської Конвенції з прав людини. Цей проект передбачав гарантії для близько десяти прав і свобод та створення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), який, повинен був скасовувати рішення національних та загальноєвропейських інституцій, якщо вони суперечили нормам та гарантіям Конвенції. Однак в результаті тривалих обговорень у першому прийнятому тексті контрольний механізм складався із трьох інституцій – Комітету міністрів Ради Європи, Європейського суду та Європейської комісії з прав людини. Останні дві установи були об'єднані 11 Протоколом до Конвенції в єдиний, постійно діючий Європейський суд з прав людини із штаб-квартирою у Стразбурзі.

Європейський суд з прав людини опинився в авангарді захисту прав людини, особливо у галузі цивільних та політичних прав. Універсальна ланка, засіб матеріалізації зв'язку між союзними установчими договорами договорами та Конвенцією, стає все більш значущим елементом діяльності щодо захисту прав людини.

Дж. Г. Меррілс у своїй праці «Роль Суду у розвитку міжнародного права», виявив, що у Стразбурзі установчі договори використовувались для трьох видів тлумачення: 1) посилення Конвенції, 2) вказування на упуцнення та 3) обґрунтування доказів розглядуваних подій. З моменту видання цієї праці минуло понад 18 років, сьогодні ж ми можемо говорити про реальну мережу міжнародних судів з прав людини, з посиланнями на практику один одного. [2, с.249]

Однак жодна судова практика не буде мати сенсу, якщо не буде забезпечуватись ефективно виконання судових рішень. Власне виконання рішень Європейського суду з прав людини для України є серйозною проблемою, оскільки на сьогодні наша держава є другою у рейтингу Парламентської асамблеї Ради Європи за кількістю невиконаних рішень. У вересні 2020 року ПАРЄ прийняло резолюцію про виконання рішень ЄСПЛ. У доповіді, котру було покладено в основу резолюції зазначається, що «структурні проблеми юридичних систем у певних країнах стають причиною великої кількості подібних позовів». У документі також зазначається, що з часу останньої подібної резолюції «в Україні майже не спостерігається прогресу» з виконанням вироків ЄСПЛ. [3]

Однією із основних проблем невиконання Україною вироків ЄСПЛ парламентська асамблея вважає збройний конфлікт на сході, та анексію Криму. Однак на нашу думку проблеми невиконання судових рішень є набагато суттєвішими, адже вони виникають вже на рівні самої конвенції, яка до прийняття вищевказаної резолюції не встановлювала суттєвих санкцій за невиконання рішень.

У статті 46 Конвенції присвяченій виконання судових рішень лише зазначено що Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

Саме лояльне ставлення до невиконання рішень ЄСПЛ на тлі пріоритету суверенітету держави призвело до того, що більшість рішень ЄСПЛ в Україні та багатьох інших країнах не виконуються.

На національному рівні у 2006 році в Україні був прийнятий закон Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. У цьому законі детально прописана процедура виконання рішень ЄСПЛ, однак ця процедура є дещо специфічною порівняно із процедурою виконання рішень національних судів.

На відміну від національних судів, ЄСПЛ не видає виконавчих листів, тому особа не повинна самостійно пред'являти рішення до виконання або в будь-який спосіб стимулювати його виконання. Держава зобов'язана сама виконати рішення Суду на користь особи. Позбавити її такого обов'язку може лише пись-

мова відмова особи. Попри наявність низки правових актів, що регулюють порядок виконання на території України рішень ЄСПЛ, у нашій державі виникла ситуація, коли рішення Суду або взагалі не виконують, або виконують протягом досить тривалого часу. Переважно йдеться про рішення, згідно з якими присуджують зарплатні виплати, пенсії чи інші заборгованості держави перед громадянами. [4, с. 255]

Основною рисою процесу виконання рішень ЄСПЛ в Україні є його формалізованість. А всі проблеми виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні доцільно поділити на організаційні, економічні та політичні.

Під організаційними проблемами варто розуміти велику тривалість та ускладнений механізм виконання судового рішення. Оскільки у цьому процесі задіяні одразу три інституції – Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, державна виконавча служба та держказначейство, проблеми у взаємодії цих органів нерідко спричиняють бюрократизацію виконавчого процесу та порушення встановлених законом строків виконання, які до речі, є теж доволі тривалими. Так законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» встановлюється місячний строк, після набуття рішенням законної сили, на відкриття виконавчого провадження, ще місяць дається на подання до Держказначейства Уповноваженим у справах ЄСПЛ постанови про відкриття відповідного виконавчого провадження і ще місяць загалом надається на здійсненні відповідних виплат що зазначені як сатисфакція у відповідному рішенні ЄСПЛ. На нашу думку така тривалість виконання є необґрунтованою, та сама по собі суперечить принципу ефективності судового рішення.

Окрім виконання заходів індивідуального характеру рішення ЄСПЛ передбачають виконання заходів загального характеру – їх суть полягає у вирішенні проблем у законодавстві, що призвели до порушення прав заявника, і були визнані ЄСПЛ як ті, що суперечать нормам Конвенції. Виконання заходів загального характеру розпочинається із щоквартального подання Уповноваженим з питань ЄСПЛ щодо вжиття заходів загального характеру, яке полягає у дослідженні нормативної бази та обставин що спричинили порушення конвенційних норм, а також у наданні пропозицій щодо усунення відповідних нормативних недоліків[5].

На нашу думку щоквартальна періодичність у даному випадку також є надто тривалою, оскільки на рівні Європейського суду з прав людини діє дуже ефективна система об'єднання аналогічних справ, тому доцільніше було б здійснювати реалізацію заходів загального характеру за кожним рішенням ЄСПЛ одразу із виконанням заходів індивідуального характеру. Це б забезпечило своєчасне удосконалення положень діючого законодавства в аспекті імплементації та забезпечення реалізації конвенційних положень, що в свою чергу б сприяло зменшенню кількості справ проти України порушених Європейським судом з прав людини.

В аспекті організаційних проблем не можна не сказати про відсутність у національному законодавстві норм щодо закріпленої у ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності. Проблема у реалізації таких видів відповідальності у зв'язку із невиконанням рішень ЄСПЛ є індивідуалізований характер такої відповідальності, що унеможливує притягнення держави що по суті виступає порушником до відповідальності. Однак, представництво держави здійснюється через уповноважені органи та посадових осіб. Тому на нашу думку ця ситуація все ж таки потребує врегулювання.

Стосовно економічних проблем, то загалом вони зводяться до того що у державному бюджеті систематично бракує коштів на відшкодування визначеної у рішеннях ЄСПЛ шкоди. Не можна не погодитися із тим, що ситуація у Криму та на сході України суттєво підірвала економічну ситуацію в державі, однак це не звільнило від виконання нею міжнародних зобов'язань, зокрема і щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини. Суттєвим недоліком є також те, що у Державному бюджеті не передбачено видатків на виконання рішень ЄСПЛ.

До політичних проблем можна віднести відсутність єдності позицій політичних, а в перспективі державних лідерів щодо ефективного виконання рішень Європейського суду з прав людини. В історії вже відомі випадки коли у політичних лозунгах проголошувалось верховенство права, свободи, справедливості, відстоювання європейських правових ідеалів а на практиці здійснювалися зовсім протилежні дії. Зі зміною політичних режимів в Україні дуже сильно змінюється і законодавство, від якого і залежить швидкість та ефективність виконання судових рішень.

Наявні в Україні недоліки у виконанні рішень ЄСПЛ суттєво підриває її авторитет на міжнародній арені. І в подальшому це може призвести до ускладнень процесу входження України в Європейський союз, адже систематичне невиконання рішень ЄСПЛ може бути сприйняте європейською спільнотою як поведінка що суперечить цінностям Союзу, встановлених у статті 2 Договору про Європейський Союз.[6]

Німеччина є однією з найрозвиненіших та найвпливовіших держав Євросоюзу. Тому не дивно, що ця держава входить у трійку держав-лідерів за якісними та кількісними показниками виконаних рішень ЄСПЛ.

ФРН прагне не лише виконувати рішення ЄСПЛ що винесені проти неї, а й успішно імплементує практику ЄСПЛ в національне законодавство.

Особливістю Німецького нормативного регулювання виконання рішень ЄСПЛ є те, що попри увесь притаманний Німецькій правовій системі формалізм у них відсутній єдиний нормативний акт який би регулював процедуру виконання рішень, натомість на рівні законів та підзаконних актів детально вписана процедура виплати компенсацій. Важливим тут є те, що федеральне міністерство фінансів, що здійснює компенсаційні виплати має право вилучити кошти витрачені на виплату компенсацій з бюджетів земель у випадку якщо порушення норм конвенції було здійснено органами управління земель. Що в свою чергу дозволяє підтримувати стабільність бюджету республіки, та у певній мірі є способом відповідальності органів земель за вчинені порушення [7, с. 61].

Стосовно ж заходів загального характеру, то у їх здійсненні Німеччині притаманна комплексність, та своєчасність. Реалізація заходів загального характеру чітко розподіляється в залежності від змісту заходу та компетенцією того чи іншого органу влади. Як уже зазначалось ФРН дуже успішно імплементує правові позиції ЄСПЛ у національне законодавство, і не остання роль у цьому відводиться федеральним судам, до обов'язків яких входить тлумачення і застосування практики ЄСПЛ при відправленні правосуддя, якщо остання не призводить до обмеження прав і свобод громадян гарантованих Федеральною Конституцією. Це забезпечує єдність позицій ЄСПЛ та національних нормо творців та правозастосувачів у розумінні основоположних прав. Саме ця конвергенція гарантує дотримання конвенційних норм у ФРН.

Висновки і пропозиції. Як бачимо в Українському механізмі виконання рішень ЄСПЛ досі наявні суттєві недоліки, через які особи права яких були порушені чекають на відновлення своїх прав та справедливую сатисфакцію роками. Така ситуація є неприпустимою для держави що прийняла на себе зобов'язання щодо гарантування та забезпечення верховенства права та основоположних прав і свобод людини. На нашу думку, для усунення вищезазначених недоліків доцільно було б внести зміни до ст. 8 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», та скоротити загальний строк тривалості виконавчого провадження щодо рішень ЄСПЛ з трьох до одного місяця, для того аби забезпечити ефективність виконання судового рішення. До того ж варто розробити механізм оперативного виконання заходів загального характеру, який би гарантував виконання конвенційних положень на рівні національного законодавства.

До того ж не вирішеним залишається питання внутрішньої відповідальності держави за невиконання чи несвоєчасне виконання рішень Європейського суду з прав людини, на нашу думку оптимальними видами відповідальності стане введення дисциплінарної та адміністративної відповідальності за невиконання, неналежне виконання чи у будь-який спосіб перешкоджання виконанню рішень ЄСПЛ органами та посадовими особами органів державної влади, а також встановлення обов'язку відшкодування шкоди внаслідок затримання виконання судового рішення.

Для того аби забезпечити автономність виконання рішень ЄСПЛ в Україні можна створити спеціальний фонд державного бюджету цільовим призначенням якого буде забезпечення виконання рішень Європейського суду з прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод . 1950.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення 13.03.2021)
2. Viljanen J. The Role of the European Court of Human Rights as a Developer of International Human Rights Law / Jukka Viljanen. 2005. №16. 254–266с.
3. Власенко В. Резолюція ПАРЄ: За невиконання рішень Європейського суду можуть виключити з Ради Європи. URL: <http://surl.li/nqix> (Дата звернення – 13.03.2021)
4. Камінська Н. В. Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини Н. В. Камінська, Н. В. Косяк. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. №13. 250–261с.
5. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Відомості Верховної Ради України (ВВР), N 30. 2006, ред. від 02.12.2012 .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>. (дата звернення – 15.03.2021)
6. Договір про Європейський Союз. Маастрихт. 1992, ред. від 13.12.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text. (дата звернення – 15.03.2021)
7. Завгородній В. А. Зарубіжний досвід виконання рішень Європейського суду з прав людини. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. №1. 57–64с.